

Милан Алексић: КЊИЖЕВНИ РОДОВИ (ДРАМА)

ДРАМА као књижевнотеоријски термин има два значења. Она означава један од три књижевна рода који обухвата све врсте драмске књижевности, али означава и драмску врсту (**драма у ужем смислу**) у којој се елементи трагедије и комедије мешају ради озбиљног приказивања тема из свакодневног живота. У драмској књижевности непосредно оживљавање призора људског живота одвија се кроз посебну форму, драма је везана за сценску уметност. Ликови у драмској књижевности говоре и делају, текст је организован као разговор (монолог, дијалог, полилог) и тежи се стварању илузије конкретног живота. Драмски текстови имају додатну димензију у односу на остале јер њихово изражајно средство није само језик. Драмска књижевност настала је из древних верских обреда. За драмску књижевност у Европи пресудно је развијање хеленске трагедије из обредних радњи везаних за култ бога Диониса у VI и V веку пре Христа.

Драмске врсте:

Трагедија је добила име, претпоставља се, од две грчке речи: ΤΡΑΓΟΣ (јарац) и ΟΙΔΗ (песма). Име ове књижевне врсте је повезано са култом Диониса и обредима везаним за њега (сатири у облику јараца или жртва на олтару). Трагедија настаје почетком V века пре Христа у Атини где су извођене у време празника посвећеног Дионису. Из хорског певања (сатирски дитирамб) у част Диониса издвојио се најпре један солиста који је ступио у дијалог са хором. Есхил је смањио улогу хора и увео и другог глумца, док је Софокле увео и трећег глумца. У античко време није било на сцени више од три глумца у исто време. Аристотел је овако дефинисао трагедију: „Трагедија је, дакле, подражавање озбиљне и завршене радње која има одређену величину, говором који је отмен и посебан за сваку врсту у појединим деловима, лицима која делају а не приповедају; а изазивањем сажаљења и страха врши прочишћавање таквих афеката”. Трагедија је појам који је кроз историју доживео велику промену. После француске класицистичке трагедије нестаје изворни облик ове књижевне врсте, те све касније покушаје обнове карактерише немогућност поистовећивања са праобликом.

Комедија је једна од две основне драмске врсте. За разлику од трагедије, са комичке дистанце обрађује решиве сукобе друштвеног или психолошког порекла, а не нерешиве противречности људске судбине. Настала је у хеленској књижевности као и трагедија. Комедијом су названа драмска дела веселе садржине која су у Атини V века пре Христа приказивана у време обележавања празника бога Диониса. Њена појава се везује за карневалску атмосферу у току дионизијских свечаности. Име јој је изведено од речи ΚΩΜΟΣ, која је означавала веселу поворку која кружи и пева шаљиве песме импровизујући комичне сцене. Комедији је претходио мим (ΜΙΜΟΣ), врста позоришне игре пореклом са Сицилије. Комедија у III веку пре Христа (око 240. год. пре Христа) доспева у Рим. Први облици комедије били су слободни преводи и прераде грчких дела да би се у каснијем развоју почеле јављати и теме из римске средине. Римљани су уз велике облике имали и мале: **ателану** (врста импровизоване сценске лакрдије названа по кампанском граду Атели), коју су потиснули; **мим** (претежно импровизована сценска игра мањег обима, наглашено реалистична, пуна грубе, карикатуралне комике и склона вулгарностима и опсценостима; гротескни плесови, лакрдијашка гестикулација и гримаса били су једно од главних обележја мима) и **пантомим** (представе у којима је један глумац играо неколико улога, мењајући маске и служећи се само покретима).

У средњем веку постоји низ религиозних (литургијских драма – призори који су се развили из делова хришћанске црквене литургије и били извођени као њен саставни део; миракули, мистерије, моралитети) и световних књижевних врста (фарса, сотија...).

Литургијска драма доноси призоре развијене из делова хришћанске црквене литургије. Теме су узимане из Библије, житија и легенди. Изводила се у цркви о великим празницима и први извођачи били су црквена лица. Од XIII века ова црквена драма губи своје литургијско обележје, престаје да се изводи у храму и почиње да се изводи испред цркве добијајући различите облике (црквено приказивање – врста духовне драме са темама из Библије; миракул(о) – врста средњовековне драме са темом чуда из живота свеца; мистерија – врста духовне драме на народном језику која се развила из црквене драме на латинском са темом из живота Христа, Богородице или живота светаца; моралитет – алегоријски комад са теолошком

и моралистичком тематиком у којем су ликови персонификације етичких категорија: грехова и врлина).

Фарса (од латинског *farsire*: испунити, попунити) је драмска врста француског средњовековног позоришта и означава кратке комаде изразито комичног карактера. Приказиване су као међуигре на представама мистерија са сврхом да разоноде публику између два озбиљна дела (слично као антички мим), а играле су се и као целине, обично у групама, због њихове краткоће. Комика у фарси је сирова, пуна грубих шала и лакрдијашких ефеката.

Лакрдија је врста комедије нижег реда, веома сличне фарси, која у XIX и XX веку губи карактер фарсе и постаје забавна врста. Саставни део лакрдије су сирове шале и скаредни садржај. Термин се често користи за различите подврсте комедије нижег реда.

Commedia dell'arte (итал. *arte* – уметност, професија) је драмска врста пореклом из Италије која означава комедију у народном духу са устаљеним сценаријем, али без устаљеног текста. Ток радње и редослед сцена је унапред постављен, али заплети се варирају. У извођењу се досетке и мимичке шале измишљају у тренутку, те читава комедија зависи од способности глумаца да импровизују.

Комад с певањем је врста драме из народног живота у којој је реч подређена песми. Заплет је најчешће комичан или патетичан. Комад с певањем има порекло у *commedia dell'arte*, локалним лакрдијама и разним народним свечаностима.

(У зависности од теме, разликују се и називи римских комедија: **палијата** – приказује Атињане у њиховој средини и одећи; **тогата** – приказује римске грађане; и **трабеата** – приказује римске витезове чија се одора звала трабеа. Она представља покушај оживљавања тогате у доба Августа.)

Сотија (фр. *sottie*, од речи *sot* – луда, будала) је комична игра француског средњовековног позоришта која је извођена као предигра мистеријама и моралитетима. Састојала се из низа лакрдијашких призора који су често имали карактер сатиричне критике цркве и великаша.

Енглеска ренесансна драма (елизабетанска драма), настала је у периоду владавине Елизабете I (1558 – 1603). Њу одликују слобода у односу на класични канон, мешавина трагичног и комичног у драми, одсуство драмских јединстава и честа употреба двоструког заплета, прерушавања, пантомиме...

Мелодрама (према грчком *μελος* – песма и *δράμα* – радња), термин мелодрама означава и нови облик позоришног комада настао крајем 17. века у Француској и Енглеској. Мелодрама је у почетку била мешавина прозе и музике, али удео музике опада временом. Садржај мелодраме је сложен, заплет је неочекиван, честа су егзотична места, тежи се спектакуларним сценама, уноси се велики емотивни набој. Стил мелодраме је патетичан и тривијалан, она често има дидактичку тенденцију и не поштује никаква правила. У XX веку постоји склоност да сваки комад са наглашеном сентименталношћу, неочекиваним обртима и еуфоричним осећањима назовемо мелодрамом.

Грађанска драма (фр. *Drame bourgeois*, енгл. *Domestic Drama*) је врста драме чија се радња развија у изразито грађанској средини и „може настати из сукоба грађанске класе у развоју са аристократијом, из конфликта унутар тог самог друштвеног слоја или из судара са све снажнијом појавом радничке класе”.

Плачљива комедија (фр. *comédie larmoyante*) је драмска врста која се развила у Француској тридесетих година XVIII века. Ова књижевна врста је увек писана у стиху, за разлику од грађанске драме која јој је сродна. Творац плачљиве комедије је Нивел де Ла Шисе. Циљ плачљиве комедије није да засмеје, већ да публику што више разнежи и расплаче сентиментално-патетичним призорима.

Историјска драма је врста драме која приказује историјску тематику. Антички трагичари су укључивали историјске теме, поред митолошких, али њихове, као ни ренесансне историјске драме не разликују се од трагедија. Историјска драма се појављује као посебна врста драмске

књижевности тек у енглеској књижевности касног XVI и раног XVII (драмска хроника) века. Најзначајнији писац историјских драма је Шекспир.

Драма у ужем смислу је назив за драмску врсту у којој се елементи трагедије и комедије мешају ради озбиљног приказивања тема из свакодневног живота. Оваква употреба термина јавила се у Француској крајем XVIII века када су њиме названи сентиментални комади који су обрађивали савремене теме у прози. Драма је за ствараоце постала врста која им је омогућавала да избегну ограничења наметнута класицистичким учењем о драмским јединствима. Крајем XIX века термин ће добити своје модерно значење.

Трагикомедија – драмска врста у којој се трагични елементи на различите начине и у различитој мери преплићу с комичним. Термин трагикомедија први је употребио Плаут. У европској традицији поступак мешања трагички узвишених осећања ликова са комичком конструкцијом заплета налази се у основи трагикомедије.

Драма апсурда доноси нови облик трагикомедије јер у њој трагички и комични елементи нису стопљени већ су паралелно дати и фарсично супротстављени.

Бурлеска (итал. burla – шала) је означавала врсту комедије која је комичним претеривањем и грубим карикирањем извргавала руглу појаве и догађаје у друштву приказујући узвишено као апсурдно, озбиљно као смешно... Термин касније означава однос према стварности и свету, те постаје ознака за стил који није ограничен на књижевност и који се појављује у свим уметностима.

Монодрама је врста драме у којој постоји само један лик. Он кроз монолог износи текст драме. Назив се појављује између 1775. и 1780. у Немачкој. У реализму монодрама постаје средство психолошке анализе, док у модерном времену постаје израз човекове усамљености.

Дуодрама је облик драме за два лика.

Сценарио је најпре означавао кратак садржај радње драмске врсте *commedia dell'arte* подељен по сценама. У XVIII веку сценарио је замењен термином *сoggeto* (сиже). Сценарио у XX веку означава и синопсис радње мјузикла, за разлику од либрета опере. У филмској уметности сценарио представља текст филмске приче (са дијалозима и поделом на сцене), различит од синопсиса (опис приче без дијалога) и далеко детаљније књиге снимања (детаљно обрађена техника снимања).

Радио-драма је новија врста драмске књижевности. Посебност ове књижевне врсте јесте њена прилагођеност радију као средству комуникације. Радио-драма се пише само за слушање и упућена је да преко аудитивних сензација изазива и визуелне. Максимално коришћење расположивих уметничких средстава у радио-драми доводи до настанка посебне врсте драмског израза.

(„Наставна теорија и пракса 3 – Српски језик и књижевност у старијим разредима основне школе,
Зона Мркаљ,
Издавачка кућа Klett, Београд, 2010.
страница 198)